

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

Οι πόλεις ανέκαθεν αποτελούσαν τις εστίες του πολιτισμού και εξέπεμπαν φως και ζεστασιά στο σκοτάδι.

THEODORE PARKER

Προτιμώ να ξυπνήσω στη μέση του πουθενά παρά σε μια οποιαδήποτε πόλη του κόσμου.

STEVE MCQUEEN

Το βιβλίο αυτό εξετάζει τα οικονομικά των πόλεων και των αστικών προβλημάτων. Τα λόγια του Parker και του McQueen αντανakλούν τα ανάμεικτα συναισθήματά μας για τις πόλεις. Μερικά από τα θετικά στοιχεία των πόλεων είναι ότι διευκολύνουν την καινοτομία, την παραγωγή και το εμπόριο, και έτσι βελτιώνουν την ποιότητα ζωής μας. Μερικά από τα αρνητικά είναι ότι οι πόλεις αντιμετωπίζουν ατμοσφαιρική και ηχητική ρύπανση, προβλήματα καθαριότητας και συνωστισμού. Όπως θα δούμε στο πρώτο μέρος του βιβλίου, οι επιχειρήσεις και οι άνθρωποι εγκαθίστανται στις πόλεις διότι τα εμφανή μειονεκτήματα αντισταθμίζονται από τα οφέλη της παραγωγής κοντά σε άλλες επιχειρήσεις και ανθρώπους. Σύμφωνα με τα επόμενα κεφάλαια, οι πολιτικές καταπολέμησης των αστικών προβλημάτων, όπως είναι η κυκλοφοριακή συμφόρηση, η ρύπανση και το έγκλημα, μπορούν να δώσουν ζωή σε μια πόλη και να τη βοηθήσουν να αναπτυχθεί.

Τι είναι η αστική οικονομική;

Το αντικείμενο της αστικής οικονομικής θα μπορούσε να οριστεί ως η τομή της γεωγραφίας και των οικονομικών. Τα οικονομικά εξετάζουν τις επιλογές των ανθρώπων όταν υπάρχουν περιορισμένοι πόροι. Τα νοικοκυριά προβαίνουν σε επιλογές για να μεγιστοποιήσουν την ωφέλειά τους και οι επιχειρήσεις για να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. Οι γεωγράφοι μελετούν πώς χωροθετείται τι και απαντούν στο ερώτημα: Πού λαμβάνει χώρα η ανθρώπινη δραστηριότητα; Η αστική οικονομική συνδυάζει τα οικονομικά με τη γεωγραφία και εξετάζει τις επιλογές ως προς τον γεωγραφικό χώρο και τον τόπο εγκατάστασης τόσο των νοικοκυριών που θέλουν να μεγιστοποιήσουν την ωφέλειά τους όσο και των επιχειρήσεων που θέλουν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. Επίσης, η αστική οικονομική εντοπίζει την ανεπάρκεια ορισμένων επιλογών και εξετάζει εναλλακτικές δημόσιες πολιτικές για την προώθηση πιο αποτελεσματικών επιλογών.

Η αστική οικονομική διαιρείται σε έξι τομείς, που αντιστοιχούν στα έξι μέρη του παρόντος βιβλίου.

1. **Οι δυνάμεις της αγοράς επηρεάζουν την ανάπτυξη των πόλεων.**

Οι αποφάσεις εγκατάστασης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών στη μια ή στην άλλη πόλη οδηγούν στη δημιουργία πόλεων διαφορετικού μεγέθους και διαφορετικής οικονομικής δομής. Σε αυτό το πλαίσιο, εξετάζουμε τα ζητήματα γιατί υπάρχουν οι πόλεις και γιατί υπάρχουν μικρές και μεγάλες πόλεις.

2. **Οι χρήσεις γης εντός των πόλεων.** Οι αποφάσεις εγκατάστασης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών εντός του αστικού ιστού δημιουργούν πρότυπα χρήσης της αστικής γης. Στις σύγχρονες πόλεις, η απασχόληση απλώνεται σε ολόκληρη τη μητροπολιτική περιοχή, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε πριν από 100 χρόνια, όταν οι πόλεις στρέφονταν γύρω από ένα κέντρο. Εξετάζουμε τις οικονομικές δυνάμεις που ευθύνονται για το πέρασμα από τις συγκεντρωμένες γύρω από ένα κέντρο ή κεντρικές πόλεις (centralized city) και τις αποκεντρωμένες (decentralized city). Επίσης, χρησιμοποιούμε ένα μοντέλο επιλογής γειτονιάς για να ερευνήσουμε το ζήτημα του διαχωρισμού ανάλογα με τη φυλή, το εισόδημα και το εκπαιδευτικό επίπεδο.

3. **Αστικές μεταφορές.** Διερευνούμε ορισμένες πιθανές λύσεις στο πρόβλημα της κυκλοφοριακής συμφόρησης και το ρόλο των συγκοινωνιών στο σύστημα των αστικών μεταφορών. Ένα από τα ζητήματα που

εξετάζουμε είναι αν τα λεωφορεία είναι πιο αποτελεσματικά από ένα σύστημα ελαφρού σιδηροδρόμου ή σιδηροδρόμου σταθερής τροχιάς (όπως το BART στο Σαν Φρανσίσκο ή το Μετρό στην Ουάσιγκτον).

4. **Εγκληματικότητα και δημόσια πολιτική.** Εξετάζουμε το πρόβλημα της αστικής εγκληματικότητας και παρουσιάζουμε τη σύνδεση μεταξύ εγκλήματος και δύο άλλων αστικών προβλημάτων: της φτώχειας και του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου.
5. **Κατοικία και δημόσια πολιτική.** Οι επιλογές στέγασης συνδέονται με τις επιλογές εγκατάστασης, διότι τα σπίτια είναι ακίνητα. Θα συζητήσουμε γιατί η κατοικία διαφέρει από άλλα προϊόντα και πώς λειτουργούν οι πολιτικές στέγασης.
6. **Δαπάνες και φόροι τοπικής κυβέρνησης.** Στο πλαίσιο του κατακερματισμένου συστήματος τοπικής κυβέρνησης, οι περισσότερες μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές έχουν δεκάδες τοπικές κυβερνήσεις, όπως είναι οι δήμοι, οι σχολικές περιφέρειες και οι ειδικές διοικήσεις. Τα νοικοκυριά, όταν επιλέγουν τον τόπο εγκατάστασής τους, λαμβάνουν υπόψη τη φορολογία και τα τοπικά δημόσια αγαθά.

Τι είναι η πόλη;

Ένας επιστήμονας της αστικής οικονομικής ορίζει την αστική περιοχή ως μια γεωγραφική περιοχή που περιέχει μεγάλο αριθμό ανθρώπων σε σχετικά περιορισμένη έκταση. Με άλλα λόγια, μια αστική περιοχή έχει πληθυσμιακή πυκνότητα υψηλή σε σχέση με την πυκνότητα της γύρω περιοχής. Αυτός ο ορισμός επιτρέπει να συμπεριληφθούν αστικές περιοχές πολύ διαφορετικών μεγεθών, από μικρές πόλεις μέχρι μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές. Ο ορισμός βασίζεται στην πληθυσμιακή πυκνότητα διότι ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά μιας αστικής οικονομίας είναι η συχνή επαφή μεταξύ διαφορετικών οικονομικών δραστηριοτήτων, κάτι που είναι εφικτό μόνο αν οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά συγκεντρώνονται σε σχετικά μικρή περιοχή.

Το Γραφείο Απογραφής των ΗΠΑ (US Census Bureau) έχει αναπτύξει πολλούς γεωγραφικούς ορισμούς που σχετίζονται με την αστική οικονομική.*

---

* Ως **αυτοτελής οικισμός** ορίζεται: «Ένα σύνολο οικοδομών, οι οποίες γειτονεύουν και τα κτίρια των οποίων δεν απέχουν μεταξύ τους περισσότερο από διακόσια (200) μέτρα αν δεν υπάρχει εγκεκριμένο σχέδιο πόλεως και μέχρι χίλια (1000)

Καθώς μεγάλο μέρος του εμπειρικού έργου της αστικής οικονομικής βασίζεται σε στοιχεία απογραφών, είναι σημαντικό να κατανοούμε με σαφήνεια αυτούς τους ορισμούς. Στο παράρτημα του παρόντος κεφαλαίου παρουσιάζονται οι σχετικές λεπτομέρειες. Οι βασικοί ορισμοί, μερικοί εκ των οποίων εισήχθησαν για την Απογραφή του 2000, έχουν ως εξής:

1. **Αστική περιοχή:** Μια πυκνοκατοικημένη γεωγραφική περιοχή με ελάχιστο πληθυσμό 2.500 κατοίκους και ελάχιστη πυκνότητα 500 κατοίκους ανά τετραγωνικό μίλι. Το 2000 υπήρχαν στις ΗΠΑ 3.756 αστικές περιοχές.
2. **Αστικός πληθυσμός:** Οι άνθρωποι που ζουν στις αστικές περιοχές. Το 2000 ο αστικός πληθυσμός αποτελούσε το 79% του συνολικού πληθυσμού.
3. **Μητροπολιτική περιοχή:** Μια κεντρική περιοχή που αποτελεί σημαντικό πληθυσμιακό πυρήνα, μαζί με τις όμορες κοινότητες που οικονομικά εντάσσονται σε αυτήν. Μια μητροπολιτική περιοχή έχει πληθυσμό τουλάχιστον 50.000 κατοίκους. Το 2000 υπήρχαν 361 μητροπολιτικές στατιστικές περιοχές στις ΗΠΑ.
4. **Μικρή αστική περιοχή:** Μικρότερη εκδοχή της μητροπολιτικής περιοχής, με πληθυσμό 10.000-50.000 κατοίκους. Το 2000 υπήρχαν στις ΗΠΑ 559 μικρές αστικές στατιστικές περιοχές.
5. **Κύρια πόλη:** Ο μεγαλύτερος δήμος σε κάθε μητροπολιτική ή μικρή αστική στατιστική περιοχή. Ο δήμος ορίζεται ως μια περιοχή όπου η δημοτική αρχή ασκεί πολιτική εξουσία και παρέχει υπηρεσίες τοπικής κυβέρνησης (π.χ. υπηρεσίες αποχέτευσης, αστυνόμευση και πυροσβεστική υπηρεσία).

Στο παρόν βιβλίο χρησιμοποιούμε τρεις όρους για να αναφερθούμε σε χωρικές συγκεντρώσεις οικονομικής δραστηριότητας: *αστική περιοχή*, *μητροπολιτική περιοχή* και *πόλη*. Αυτοί οι τρεις όροι, που θα χρησιμοποιούνται εναλλακτικά, αφορούν την οικονομική πόλη (μια περιοχή με σχετι-

---

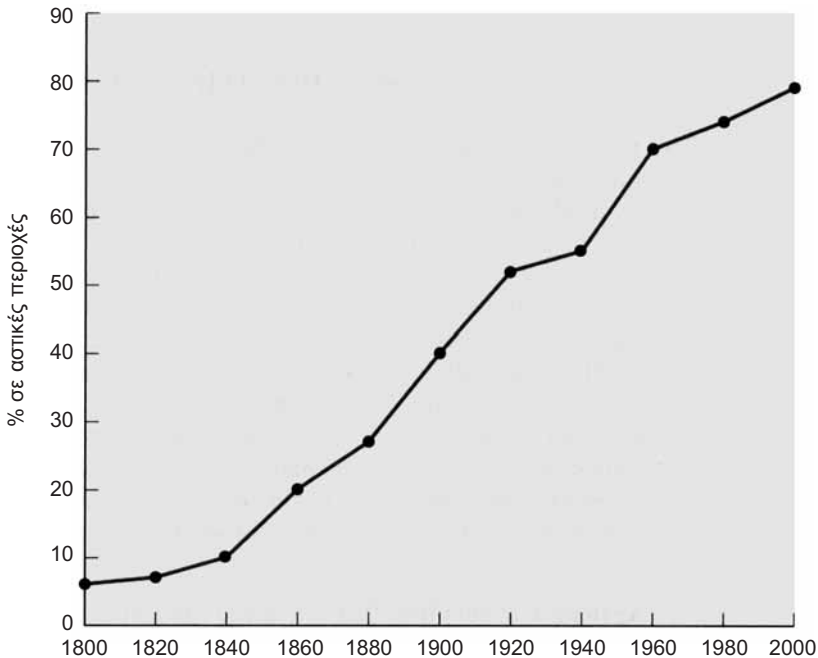
μέτρα αν υπάρχει και περιλαμβάνουν δέκα (10) τουλάχιστον κατοικίες νοικοκυριών ή μία συλλογική κατοικία ή κατοικίες νοικοκυριών και συλλογικές κατοικίες στις οποίες μπορούν να κατοικήσουν κανονικά πενήντα (50) τουλάχιστον άτομα, ανεξάρτητα αν αυτά κατοικούν όλο το έτος ή μία μόνο ορισμένη εποχή». «**Αστικό** χαρακτηρίζεται κάθε Δημοτικό ή Κοινοτικό διαμέρισμα του οποίου ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει 2000 κατοίκους και άνω». «**Αγροτικό** χαρακτηρίζεται κάθε Δημοτικό ή Κοινοτικό διαμέρισμα του οποίου ο πολυπληθέστερος οικισμός έχει λιγότερους από 2000 κατοίκους». (Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2011) (Σ.τ.Ε.)

κά μεγάλη πληθυσμιακή πυκνότητα που περιλαμβάνει αρκετές στενά συνδεδεμένες δραστηριότητες), όχι την πόλη ως πολιτική οντότητα. Όταν θα αναφερόμαστε στην πόλη ως πολιτική οντότητα, τότε θα χρησιμοποιούμε τους όρους *κεντρική πόλη* ή *δήμος*.

Γιατί υπάρχουν πόλεις;

Αυτό είναι το βασικό ερώτημα στην αστική οικονομική. Οι άνθρωποι χρειάζονται γη για την παραγωγή τροφίμων και άλλων πόρων, και η ζωή στις πυκνοκατοικημένες πόλεις υποχρεώνει τον άνθρωπο να απομακρυνθεί από τη γη όπου παράγονται τα τρόφιμα. Όπως σημειώνει ο Bartlett (1989), κανένα άλλο ον του ζωικού βασιλείου δεν δημιουργεί κάτι που να μοιάζει με πόλη. Τα φυτοφάγα ζώα, όπως τα γκνου και οι βίσονες, σχηματίζουν μεγάλα κοπάδια και μεταναστεύουν διαρκώς σε αναζήτηση τροφής. Τα κοράλλια συγκεντρώνονται σε ακίνητους υφάλους, αλλά τα ωκεάνια ρεύματα παρέχουν σταθερά στα ακίνητα κοράλλια τα θρεπτικά στοιχεία που χρειάζονται. Ίσως το πλησιέστερο αντίστοιχο της πό-

ΣΧΗΜΑ 1-1 Ποσοστό πληθυσμού ΗΠΑ σε αστικές περιοχές, 1800-2000

λης στον φυσικό κόσμο είναι η κυψέλη ή η μυρμηγκοφωλιά. Τα κοινωνικά έντομα, όπως οι μέλισσες και τα μυρμήγκια, σχηματίζουν αποικίες όπου ζουν κατά χιλιάδες σε ξεχωριστές κάστες – στρατιώτες, κηφήνες, εκτροφείς, νοσοκόμες, καθαριστές. Σε αντίθεση με τις πόλεις των ανθρώπων, αυτές οι συγκεντρώσεις των εντόμων είναι κλειστές και δεν βασίζονται στην οικειοθελή ανταλλαγή.

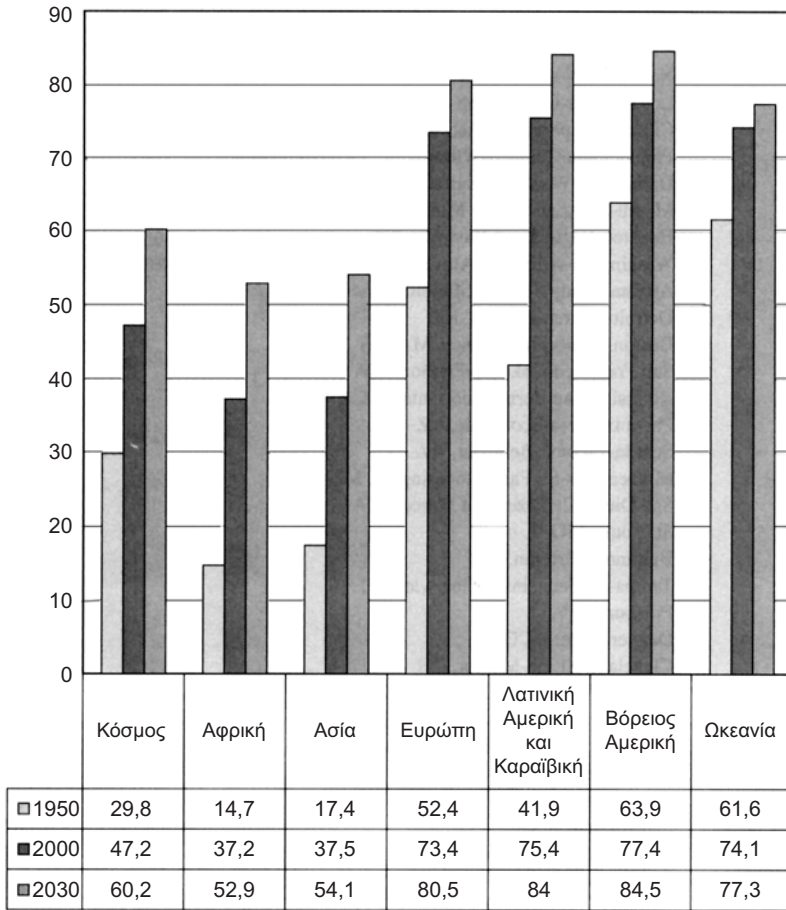
Οι πόλεις υπάρχουν γιατί η τεχνολογία δημιούργησε συστήματα παραγωγής και ανταλλαγών που φαίνεται να αψηφούν τη φυσιολογική τάξη των πραγμάτων. Προκειμένου να αναπτυχθεί μια πόλη, πρέπει να ικανοποιούνται τρεις προϋποθέσεις:

1. **Αγροτικό πλεόνασμα.** Οι άνθρωποι που ζουν εκτός των πόλεων πρέπει να παράγουν αρκετά τρόφιμα για να τρέφονται οι ίδιοι αλλά και οι κάτοικοι των πόλεων.
2. **Αστική παραγωγή.** Οι κάτοικοι των πόλεων πρέπει να παράγουν κάτι –αγαθά ή υπηρεσίες– σε αντάλλαγμα για τα τρόφιμα που παράγουν οι άνθρωποι που ζουν στην ύπαιθρο.
3. **Μεταφορά των ειδών προς ανταλλαγή.** Πρέπει να υπάρχει ένα ικανοποιητικό σύστημα μεταφορών, που θα διευκολύνει την ανταλλαγή τροφίμων και αστικών προϊόντων.

Το Σχήμα 1-1 δείχνει το ποσοστό των ανθρώπων που ζούσαν σε πόλεις των ΗΠΑ από το 1800 έως το 2000. Σε αυτή την περίοδο, το ποσοστό αυξήθηκε από 6% σε 79%. Πρόκειται για μια εντυπωσιακή αλλαγή, που παρατηρείται και σε άλλα μέρη του κόσμου. Όπως θα δούμε και στα τρία επόμενα κεφάλαια, ο μετασχηματισμός μιας αγροτικής κοινωνίας σε αστική συνέβη επειδή η τεχνολογική πρόοδος αύξησε το αγροτικό πλεόνασμα (1η προϋπόθεση), την παραγωγικότητα των αστικών εργατών (2η προϋπόθεση) και την αποτελεσματικότητα των μεταφορών και των ανταλλαγών (3η προϋπόθεση).

Το Σχήμα 1-2 παρουσιάζει ποσοστά αστικοποίησης σε διαφορετικές περιφέρειες του κόσμου, με προβολές μέχρι το έτος 2030. Το 1950, τα ποσοστά αστικοποίησης ήταν σχετικά χαμηλά στην Αφρική και την Ασία, ενώ ήταν υψηλά στην Ωκεανία και τη Βόρειο Αμερική. Από τώρα μέχρι το 2030, τα ποσοστά αστικοποίησης αναμένεται να αυξηθούν σε όλο τον κόσμο και οι μεγαλύτεροι ρυθμοί αύξησης αναμένονται στην Αφρική και την Ασία. Σε παγκόσμιο επίπεδο, το μέσο ποσοστό 30% του 1950 προβλέπεται να έχει διπλασιαστεί μέχρι το 2030.

Ο Πίνακας 1-1 καταγράφει τον πληθυσμό στις 30 μεγαλύτερες πόλεις

ΣΧΗΜΑ 1-2 Ποσοστά αστικοποίησης ανά ήπειρο, 1950-2030

% σε αστικές περιοχές

Πηγή: United Nations. «World Urbanization Prospects: The 2001 Revision».

των Ηνωμένων Πολιτειών. Η Νέα Υόρκη έρχεται πρώτη, ακολουθεί το Λος Άντζελες, το Σικάγο, η Φιλαδέλφεια και το Ντάλας. Η τρίτη στήλη δείχνει την εκατοστιαία αύξηση κάθε μητροπολιτικής περιοχής την περίοδο 2000-2005. Οι μητροπολιτικές περιοχές με τους ταχύτερους ρυθμούς αύξησης βρίσκονται στις πολιτείες του νότου, τις ορεινές πολιτείες και τις Δυτικές Πολιτείες. Την περίοδο 1986-2005 μειώθηκε ο πληθυσμός δύο άλλων μητροπολιτικών περιοχών (Κλίβελαντ και Ντιτρόιτ). Και στις δύο αυτές περιοχές σημειώθηκε μεγάλη απώλεια θέσεων απασχόλησης στον τομέα της μεταποίησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1-1 Μεγαλύτερες μητροπολιτικές περιοχές στις ΗΠΑ, 2005

Μητροπολιτική περιοχή	Πληθυσμός το 2005	% μεταβολή 2000-2005
New York–Northern New Jersey–Long Island, NY–NJ–PA	18.747.320	2,3
Los Angeles–Long Beach–Santa Ana, CA	12.923.547	4,5
Chicago–Naperville–Joliet, IL–IN–WI	9.443.356	3,8
Philadelphia–Camden–Wilmington, PA–NJ–DE–MD	5.823.233	2,4
Dallas–Fort Worth–Arlington, TX	5.819.475	12,7
Miami–Fort Lauderdale–Miami Beach, FL	5.422.200	8,3
Houston–Sugar Land–Baytown, TX	5.280.077	12,0
Washington–Arlington–Alexandria, DC–VA–MD–WV	5.214.666	8,7
Atlanta–Sandy Springs–Marietta, GA	4.917.717	15,8
Detroit–Warren–Livonia, MI	4.488.335	0,8
Boston–Cambridge–Quincy, MA–NH	4.411.835	0,5
San Francisco–Oakland–Fremont, CA	4.152.688	0,7
Riverside–San Bernardino–Ontario, CA	3.909.954	20,1
Phoenix–Mesa–Scottsdale, AZ	3.865.077	18,9
Seattle–Tacoma–Bellevue, WA	3.203.314	5,2
Minneapolis–St. Paul–Bloomington, MN–WI	3.142.779	5,9
San Diego–Carlsbad–San Marcos, CA	2.933.462	4,3
St. Louis, MO–IL	2.778.518	3,0
Baltimore–Towson, MD	2.655.675	4,0
Tampa–St. Petersburg–Clearwater, FL	2.647.658	10,5
Pittsburgh, PA	2.386.074	-1,9
Denver–Aurora, CO	2.359.994	8,3
Cleveland–Elyria–Mentor, OH	2.126.318	-1,0
Portland–Vancouver–Beaverton, OR–WA	2.095.861	8,7
Cincinnati–Middletown, OH–KY–IN	2.070.441	3,0
Sacramento–Arden–Arcade–Roseville, CA	2.042.283	13,7
Kansas City, MO–KS	1.947.694	6,1
Orlando–Kissimmee, FL	1.933.255	17,6
San Antonio, TX	1.889.797	10,4
San Jose–Sunnydale–Santa Clara, CA	1.754.988	1,1
Las Vegas–Paradise, NV	1.710.551	24,3

Πηγή: Population Division, U.S. Census Bureau.

Ο Πίνακας 1-2 καταγράφει στοιχεία για τον πληθυσμό των μεγαλύτερων μητροπολιτικών περιοχών εκτός ΗΠΑ. Ο πίνακας δείχνει τον πληθυσμό το 1975 και το 2005, καθώς και προβολές για το έτος 2015. Οκτώ μητροπολιτικές περιοχές, όλες τους στον αναπτυσσόμενο κόσμο, αναμένεται να καταγράψουν αύξηση του πληθυσμού τους κατά τουλάχιστον 20% τη δεκαετία 2005-2015. Αντίθετα, τρεις πόλεις στον ανεπτυγμένο κόσμο (Τόκιο, Οσάκα και Παρίσι) αναμένεται να καταγράψουν βραδύτερους ρυθμούς αύξησης. Στις ΗΠΑ, ο πληθυσμός στη Νέα Υόρκη αναμένεται να αυξηθεί κατά 6% και στο Λος Άντζελες κατά 7%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1-2 Πληθυσμός και πληθυσμιακή προβολή σε μεγάλες πόλεις παγκοσμίως

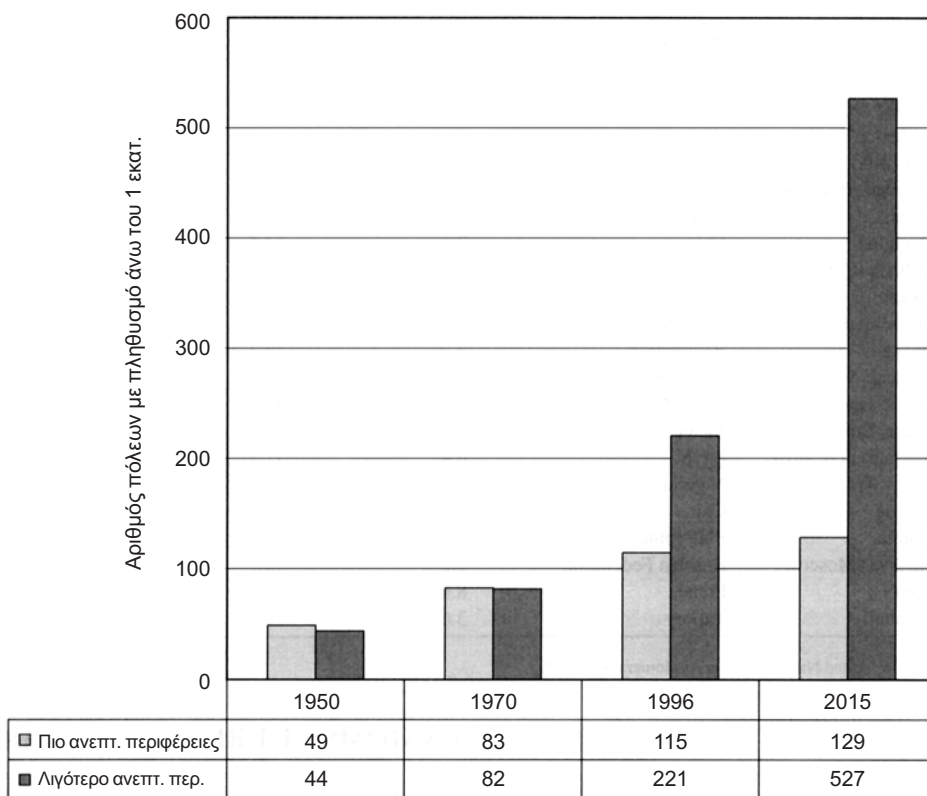
Μητροπολιτική περιοχή	Χώρα	Πληθυσμός το 1975 (εκατ.)	Πληθυσμός το 2005 (εκατ.)	Πληθυσμός το 2005 (εκατ.)	% μεταβολή 2005-2015
Τόκιο	Ιαπωνία	26,6	35,2	35,5	1
Πόλη του Μεξικό	Μεξικό	10,7	19,4	21,6	11
Σάο Πάολο	Βραζιλία	9,6	18,3	20,5	12
Μουμπάι	Ινδία	7,1	18,2	21,9	20
Δελχί	Ινδία	4,4	15,0	18,6	24
Σαγκάη	Κίνα	7,3	14,5	17,2	19
Καλκούτα	Ινδία	7,9	14,3	17,0	19
Τζακάρτα	Ινδονησία	4,8	13,2	16,8	27
Μπουένος Άιρες	Αργεντινή	8,7	12,6	13,4	7
Ντάκα	Μπαγκλαντές	2,2	12,4	16,8	35
Καράτσι	Πακιστάν	4,0	11,6	15,2	31
Ρίο ντε Τζανέιρο	Βραζιλία	7,6	11,5	12,8	11
Οζάκα-Κόμπε	Ιαπωνία	9,8	11,3	11,3	0
Κάιρο	Αίγυπτος	6,4	11,1	13,1	18
Λάγος	Νιγηρία	1,9	10,9	16,1	48
Πεκίνο	Κίνα	6,0	10,7	12,9	20
Μανίλα	Φιλιππίνες	5,0	10,7	12,9	21
Μόσχα	Ρωσία	7,6	10,7	11,0	3
Παρίσι	Γαλλία	8,6	9,8	9,9	0
Κωνσταντινούπολη	Τουρκία	3,6	9,7	11,2	15

Πηγή: United Nations. Urban Agglomerations 2005.

Το Σχήμα 1-3 δείχνει τη διαχρονική τάση ανάπτυξης των μεγάλων αστικών συγκεντρώσεων στον κόσμο, που ορίζονται ως μητροπολιτικές περιοχές με τουλάχιστον 1 εκατ. κατοίκους. Στο σχήμα παρουσιάζονται ξεχωριστά οι πόλεις που βρίσκονται σε ανεπτυγμένες περιφέρειες και εκείνες που βρίσκονται σε λιγότερο ανεπτυγμένες. Μέχρι το 1996, όμως, ο αριθμός των μεγάλων πόλεων στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες είχε σχεδόν διπλασιαστεί, ενώ μέχρι το 2015 θα έχει σχεδόν τετραπλασιαστεί.

Τα πέντε αξιώματα της αστικής οικονομικής

Η αστική οικονομική εξετάζει τις επιλογές εγκατάστασης των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων, και έτσι είναι φυσικό να θεωρούμε ότι οι άνθρωποι και οι επιχειρήσεις έχουν μεγάλο βαθμό κινητικότητας. Φυσικά οι άνθρωποι δεν αλλάζουν ούτε τις δουλειές ούτε τα σπίτια τους αμέσως μόλις αλ-

ΣΧΗΜΑ 1-3 Ο αριθμός των μεγάλων αστικών συγκεντρώσεων στον κόσμο, 1950-2015

Πηγή: «United Nations World Population Prospects» (New York: United Nations, 2001).

λάξουν οι συνθήκες. Έτσι, ένα μοντέλο πλήρους κινητικότητας μας λέει περισσότερα για τις μακροπρόθεσμες μεταβολές από ό,τι για τις βραχυπρόθεσμες. Ένα μέσο νοικοκυριό αλλάζει κατοικία κάθε επτά χρόνια, κάτι που σημαίνει ότι περίπου 14% του πληθυσμού μετακομίζει κάθε χρόνο. Αν και τα περισσότερα μοντέλα αστικής οικονομικής υποθέτουν πλήρη κινητικότητα, υπάρχουν εξαιρέσεις, και εμείς θα εστιάσουμε στην ανάλυση που υποθέτει λιγότερη από την πλήρη κινητικότητα.

Σε αυτό το τμήμα του κεφαλαίου θα παρουσιάσουμε τα πέντε αξιώματα της αστικής οικονομικής. Αξίωμα είναι μια αυταπόδεικτη αλήθεια, κάτι που οι περισσότεροι άνθρωποι καταλαβαίνουν και δέχονται εύκολα. Για τους σκοπούς του παρόντος βιβλίου, λέγοντας «οι περισσότεροι άνθρω-

ποι» εννοούμε οι άνθρωποι που έχουν διδαχτεί έστω και λίγα οικονομικά. Τα πέντε αξιώματα βρίσκονται στο επίκεντρο της αστικής οικονομικής και παρέχουν τις βάσεις για τα οικονομικά υποδείγματα των επιλογών εγκατάστασης. Καθώς θα προχωράει το βιβλίο, τα πέντε αξιώματα θα εμφανίζονται διαρκώς.

1. Οι τιμές προσαρμόζονται για την επίτευξη χωρικής ισορροπίας

Χωρική ισορροπία επιτυγχάνεται όταν δεν υπάρχουν πλέον κίνητρα μεταγκατάστασης. Ας υποθέσουμε ότι εσείς και ο Χ έχετε να επιλέξετε ανάμεσα σε δύο σπίτια, το ένα σε μια ωραία παραλία και το άλλο σε έναν αυτοκινητόδρομο με πολλή φασαρία. Αν τα δύο σπίτια έχουν την ίδια τιμή (το ίδιο μηνιαίο ενοίκιο), τότε και εσείς θα προτιμούσατε το σπίτι στην παραλία αλλά και ο Χ. Αν ρίξετε το κέρμα και κερδίσει ο ένας από τους δύο, δεν επιτυγχάνεται χωρική ισορροπία, καθώς ο άτυχος που θα μείνει στο σπίτι στον αυτοκινητόδρομο εξακολουθεί να έχει το κίνητρο να μετακομίσει σε ένα καλύτερο σπίτι.

Η ισορροπία εγκατάστασης απαιτεί να είναι υψηλότερο το τίμημα για το σπίτι στην παραλία. Προκειμένου να εξαιρεθούν τα κίνητρα μετακόμισης, το ενοίκιο του παραλιακού σπιτιού πρέπει να είναι τέτοιο που ο ενοικιαστής να αποζημιώνεται από το καλύτερο περιβάλλον. Το ερώτημα είναι: πόσα χρήματα είσαστε πρόθυμοι να θυσιάσετε για να ζήσετε σε ένα σπίτι στην παραλία; Αν απαντήσετε \$300 και το ίδιο απαντήσει και ο Χ, τότε η τιμή ισορροπίας για το σπίτι στην παραλία πρέπει να είναι \$300 περισσότερα από το σπίτι στον αυτοκινητόδρομο. Γενικά, οι τιμές προσαρμόζονται για να δημιουργήσουν το ίδιο επίπεδο ωφέλειας σε διαφορετικά περιβάλλοντα, και έτσι οι άνθρωποι ζουν σε ωραίες ή όχι τόσο ωραίες τοποθεσίες.

Παρόμοιες είναι οι οικονομικές δυνάμεις που επενεργούν στην αγορά εργασίας. Οι εργαζόμενοι ανταγωνίζονται ο ένας τον άλλο για να βρουν δουλειά στις περιοχές που θέλουν, γεγονός που οδηγεί στη διαμόρφωση χαμηλότερων μισθών στις περιοχές που θεωρούνται πιο «επιθυμητές». Ας υποθέσουμε ότι εσείς και ο Ψ ανταγωνίζεστε για δύο θέσεις απασχόλησης, μία στη Βαρετούπολη και μία στην Ωραιούπολη, που χαρακτηρίζεται από το ενδιαφέρον κοινωνικό της περιβάλλον. Αν μια διαφορά ύψους \$500 στον μηνιαίο μισθό αντισταθμίζει τη διαφορά στο κοινωνικό περιβάλλον, τότε ο μισθός στην Ωραιούπολη μπορεί να είναι χαμηλότερος κατά \$500. Αν συμβεί αυτό, οι δύο εργαζόμενοι θα είναι αδιάφοροι

ως προς την επιλογή ανάμεσα στις δύο πόλεις, αφού, αν εγκατασταθούν στην Ωραιούπολη, θα έχουν \$500 λιγότερα. Στην αγορά εργασίας οι μισθοί προσαρμόζονται έτσι ώστε οι άνθρωποι να εργάζονται σε ωραίο ή όχι τόσο ωραίο περιβάλλον.

Η τιμή της γης επίσης προσαρμόζεται προκειμένου να επιτυγχάνεται χωρική ισορροπία μεταξύ των επιχειρήσεων. Τα γραφεία ανταγωνίζονται για τις περιοχές με την ευκολότερη πρόσβαση στην πόλη, και το κέντρο της πόλης είναι το πιο εύκολα προσβάσιμο, άρα και το ακριβότερο. Για την επίτευξη ισορροπίας, οι επιχειρήσεις που βρίσκονται σε λιγότερο προσβάσιμα σημεία της πόλης, πιο μακριά από το κέντρο, καταβάλλουν χαμηλότερο ενοίκιο και μπορούν να είναι εξίσου κερδοφόρες με τις επιχειρήσεις που βρίσκονται στις περιοχές με την πιο εύκολη πρόσβαση.

2. Οι αυτοτροφοδοτούμενες επιδράσεις δημιουργούν ακραία αποτελέσματα

Αυτοτροφοδοτούμενη επίδραση είναι μια αλλαγή που οδηγεί σε επιπρόσθετες μεταβολές προς την ίδια κατεύθυνση. Ας υποθέσουμε ότι έχουμε μια πόλη όπου οι αντιπροσωπείες αυτοκινήτων βρίσκονται διάσπαρτες σε όλο το εύρος της. Αν μια αντιπροσωπεία μετακομίσει δίπλα σε μια άλλη στη Λεωφόρο των Αυτοκινήτων, τι θα γίνει; Οι υποψήφιοι αγοραστές πάντα συγκρίνουν διαφορετικές μάρκες πριν αγοράσουν ένα αυτοκίνητο, άρα οι δύο αντιπροσωπείες στη Λεωφόρο των Αυτοκινήτων θα διευκολύνουν τους υποψήφιους αγοραστές και, κατά συνέπεια, θα προσελκύσουν περισσότερους πελάτες. Η αυξημένη κίνηση στη Λεωφόρο των Αυτοκινήτων θα κάνει κι άλλες αντιπροσωπείες να θέλουν να εγκατασταθούν εκεί. Το τελικό αποτέλεσμα θα είναι μια σειρά αντιπροσωπειών, μια συστάδα επιχειρήσεων που ανταγωνίζονται μεταξύ τους και που βρίσκονται πολύ κοντά η μια στην άλλη.

Οι αυτοτροφοδοτούμενες μεταβολές ισχύουν και στις αποφάσεις εγκατάστασης των ανθρώπων. Ας υποθέσουμε ότι υπάρχουν αρκετοί καλλιτέχνες διασκορπισμένοι σε πολλές πόλεις μιας περιφέρειας. Αν κατά τύχη μια πόλη δεχθεί μεγάλο αριθμό καλλιτεχνών, το δημιουργικό περιβάλλον της θα βελτιωθεί, καθώς οι καλλιτέχνες (1) θα είναι εκτεθειμένοι σε περισσότερες ιδέες και τεχνικές, και (2) θα μπορούν να έχουν κοινά καλλιτεχνικά εργαστήρια, καταστήματα εκτύπωσης, προμηθευτές εργαλείων κ.ά. Η συστάδα των καλλιτεχνών θα προσελκύσει και άλλους καλλιτέχνες της περιφέρειας, προκαλώντας έτσι συγκέντρωση της καλλιτεχνικής παραγωγής σε μία πόλη. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι πόλεις που

προσέλκυσαν καλλιτέχνες κατέγραψαν σχετικά ταχεία ανάπτυξη (Florida, 2002).

3. Οι εξωτερικότητες προκαλούν αναποτελεσματικότητα

Στις περισσότερες συναλλαγές, το κόστος και τα οφέλη της ανταλλαγής περιορίζονται στον εκάστοτε πωλητή και αγοραστή. Ο καταναλωτής καταβάλλει ένα τίμημα ίσο με το πλήρες κόστος της παραγωγής του αγαθού, και έτσι κανένας άλλος δεν επιβαρύνεται από τη συναλλαγή. Παρομοίως, ο καταναλωτής είναι ο μόνος άνθρωπος που επωφελείται από το προϊόν. Αντίθετα, όμως, όταν μέρος του κόστους ή της ωφέλειας από μια συναλλαγή μεταφέρεται σε κάποιον που δεν είναι ούτε ο πωλητής ούτε αγοραστής (δηλαδή σε κάποιον εξωτερικό), τότε υπάρχει εξωτερικότητα (externality).

Εξωτερικό κόστος ή αρνητική εξωτερικότητα (external cost) προκύπτει όταν ο καταναλωτής πληρώνει μια τιμή που είναι χαμηλότερη από το πλήρες κόστος παραγωγής του προϊόντος. Η τιμή του προϊόντος πάντα περιλαμβάνει το κόστος της εργασίας, του κεφαλαίου και των πρώτων υλών που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή του, αλλά συνήθως δεν περιλαμβάνει το περιβαλλοντικό κόστος που συνεπάγεται η παραγωγή. Για παράδειγμα, αν η καύση βενζίνης από τα αυτοκίνητα δημιουργεί ατμοσφαιρική ρύπανση, μέρος του κόστους της οδήγησης θα βαρύνει τους ανθρώπους που αναπνέουν τον μολυσμένο αέρα. Παρομοίως, όταν εισέρχεστε με το αυτοκίνητό σας σε έναν αυτοκινητόδρομο στον οποίο ήδη υπάρχουν πολλά οχήματα, προκαλείτε καθυστέρηση στους υπολοίπους, άρα επιβαρύνονται και οι άλλοι οδηγοί.

Εξωτερική ωφέλεια ή θετική εξωτερικότητα (external benefit) προκύπτει όταν ένα προϊόν που αγοράστηκε από έναν άνθρωπο δημιουργεί όφελος και για κάποιον άλλο. Για παράδειγμα, αν βάψω το σπίτι μου στο οποίο σε διάφορα σημεία έχει σκάσει η μπογιά, τότε βελτιώνεται η εικόνα της γειτονιάς και αυξάνεται η αξία όχι μόνο του δικού μου σπιτιού αλλά και του γείτονα. Η εκπαίδευση δημιουργεί εξωτερικά οφέλη διότι βελτιώνει την επικοινωνία και τον τρόπο σκέψης, με αποτέλεσμα το κάθε άτομο να μπορεί να συνεισφέρει περισσότερο σε μια ομάδα. Με άλλα λόγια, μερικά από τα οφέλη της δικής μας εκπαίδευσης τα καρπώνονται οι συνάδελφοί μας, που γίνονται πιο παραγωγικοί και έτσι κερδίζουν περισσότερο χρήματα.

Όταν υπάρχει εξωτερικό κόστος ή ωφέλεια, η ισορροπία της αγοράς δεν είναι κοινωνικά αποτελεσματική. Στην περίπτωση του εξωτερικού κόστους, οι άνθρωποι πληρώνουν λιγότερα από το πλήρες κοινωνικό κόστος μιας πράξης όπως είναι η οδήγηση, άρα οδηγούν περισσότερο από

όσο πρέπει. Στην περίπτωση της εξωτερικής ωφέλειας, οι άνθρωποι λαμβάνουν λιγότερη από την πλήρη κοινωνική ωφέλεια μιας ενέργειας όπως είναι η εκπαίδευση, άρα σταματούν πριν φτάσουν στο κοινωνικά αποτελεσματικό επίπεδο εκπαίδευσης. Όπως θα δούμε στη συνέχεια του βιβλίου, στις πόλεις παρατηρείται κάθε μορφής εξωτερικό κόστος ή ωφέλεια. Σε πολλές περιπτώσεις η λύση είναι απλή: να εσωτερικευθούν οι εξωτερικές επιδράσεις (μέσω φόρων ή επιδοτήσεων) και να επιτραπεί σε εκείνους που επιβαρύνονται με το πλήρες κοινωνικό κόστος ή λαμβάνουν την πλήρη κοινωνική ωφέλεια των πράξεών τους να αποφασίσουν τι θέλουν τελικά να κάνουν.

4. Η παραγωγή υπόκειται σε οικονομίες κλίμακας

Οικονομίες κλίμακας (economy of scale) έχουμε όταν το μέσο κόστος της παραγωγής μειώνεται καθώς αυτή αυξάνεται. Για τα περισσότερα προϊόντα, αν υποθέσουμε ότι αρχίζουμε με μια σχετικά μικρή παραγωγή και αργότερα διπλασιάσουμε όλους τους συντελεστές παραγωγής, το μέσο κόστος της παραγωγής θα μειωθεί. Για να χρησιμοποιήσουμε την ορολογία των οικονομολόγων, όταν η καμπύλη του μακροχρόνιου μέσου κόστους αποκτά αρνητική κλίση, τότε λέμε ότι έχουμε οικονομίες κλίμακας. Οι οικονομίες κλίμακας οφείλονται σε δύο λόγους:

- **Αδιαιρετότητα εισροών.** Ορισμένες κεφαλαιακές εισροές είναι «ογκώδεις» και δεν μπορούν να διαιρεθούν για μικρή παραγωγική κλίμακα (indivisible input). Αυτό σημαίνει ότι μια μικρή επιχείρηση με μικρή παραγωγή μπορεί να έχει τις ίδιες αδιαίρετες εισροές με μια μεγάλη. Για παράδειγμα, για να κατασκευάσετε ρακέτες, χρειάζεστε ένα καλούπι, είτε πρόκειται να κατασκευάσετε μία είτε χίλιες ρακέτες. Με τον ίδιο τρόπο, για να κατασκευάσετε μικροεπεξεργαστές, χρειάζεστε ένα καθαρό δωμάτιο και ακριβό εξοπλισμό, είτε θέλετε να κατασκευάσετε έναν είτε χίλιους μικροεπεξεργαστές την ημέρα. Καθώς αυξάνεται η παραγωγή, το μέσο κόστος μειώνεται, αφού οι αδιαίρετες εισροές κατανέμονται σε περισσότερα προϊόντα.
- **Εξειδίκευση των παραγωγικών συντελεστών.** Σε μια μικρή επιχείρηση, ο ένας εργαζόμενος μπορεί να έχει πολλά και διαφορετικά καθήκοντα. Σε μια μεγαλύτερη επιχείρηση με περισσότερους υπαλλήλους, ο κάθε εργαζόμενος εξειδικεύεται σε λιγότερα καθήκοντα, με αποτέλεσμα να υπάρχει υψηλότερη παραγωγικότητα. Αυτό οφείλεται στη συνέχεια των εργασιών (δεν χάνεται χρόνος

όταν ο υπάλληλος πηγαίνει από τη μια δουλειά στην άλλη) και στην εξειδίκευση (από την πείρα που αποκτά). Η έννοια της εξειδίκευσης των παραγόντων αντικατοπτρίζεται στην παλιά ρήση «πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης». Αυτός που εξειδικεύεται σε μία τέχνη την κατέχει πραγματικά.

Όπως θα δούμε στη συνέχεια, οι οικονομίες κλίμακας διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο σε μια αστική οικονομία. Μάλιστα, όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο 2, όταν δεν υφίστανται οικονομίες κλίμακας, δεν υπάρχουν πόλεις. Η μεταφορά προϊόντων από το σημείο παραγωγής στους καταναλωτές είναι δαπανηρή υπόθεση, άρα η κεντροποιημένη παραγωγή σε πόλεις έχει νόημα μόνο αν υπάρχουν άλλα πλεονεκτήματα που αντισταθμίζουν το κόστος της μεταφοράς.

Το εύρος των οικονομιών κλίμακας στην παραγωγή διαφέρει από το ένα προϊόν στο άλλο. Οι μικροεπεξεργαστές παράγονται σε μονάδες των 5 δισ. δολαρίων από εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό που επιτελεί εκατοντάδες περίπλοκες εργασίες, άρα αυξάνονται οι οικονομίες κλίμακας. Αντίθετα, μια πίτσα παράγεται σε ένα φούρνο των \$5.000 και στην παραγωγή της δεν υπεισέρχονται άλλες πολλές και περίπλοκες εργασίες, άρα οι οικονομίες κλίμακας εξαντλούνται γρηγορότερα. Σε γενικές γραμμές, το μέγεθος των οικονομιών κλίμακας εξαρτάται από τις «ογκώδεις» αδιαίρετες εισροές και τις δυνατότητες εξειδίκευσης των παραγόντων.

5. Ο τέλειος ανταγωνισμός συνεπάγεται μηδενικά οικονομικά κέρδη

Όταν δεν υπάρχουν περιορισμοί στην είσοδο νέων επιχειρήσεων σε μια αγορά, περιμένουμε ότι οι επιχειρήσεις θα εισέρχονται στην αγορά μέχρι να σταματήσουν να υπάρχουν οικονομικά κέρδη. Ας θυμηθούμε ότι το οικονομικό όφελος ισούται με το πλεόνασμα των συνολικών εσόδων πλέον της συνολικής οικονομικής δαπάνης, στην οποία περιλαμβάνεται το κόστος ευκαιρίας όλων των συντελεστών παραγωγής. Τα δύο βασικά συστατικά του οικονομικού κόστους είναι το κόστος ευκαιρίας του χρόνου του επιχειρηματία και το κόστος ευκαιρίας των κεφαλαίων που έχουν επενδυθεί στην επιχείρηση. Ας υποθέσουμε ότι ένας επιχειρηματίας θα μπορούσε να κερδίζει \$60.000 από μια άλλη δουλειά και να επενδύει \$100.000 στην επιχείρηση. Το κεφάλαιο για την επένδυση προήλθε από ένα αμοιβαίο κεφάλαιο με απόδοση 8%. Το οικονομικό κόστος της επιχείρησης περιλαμβάνει τις \$60.000 σε κόστος χρόνου και τις \$8.000 σε κόστος επένδυσης. Όταν λάβουμε υπόψη το σύνολο του κόστους ευκαι-

ρίας, το γεγονός ότι τα οικονομικά κέρδη είναι μηδενικά σημαίνει ότι η επιχείρηση βγάζει αρκετά χρήματα για να συνεχίσει να λειτουργεί, αλλά όχι τόσα ώστε να αξίζει να εισέλθουν στη συγκεκριμένη αγορά και άλλες επιχειρήσεις. Τα μηδενικά οικονομικά κέρδη σημαίνουν «κανονικά» λογιστικά κέρδη.

Στην αστική οικονομική, ο ανταγωνισμός έχει και τη διάσταση του χώρου. Κάθε επιχείρηση που εισέρχεται στην αγορά έχει έναν συγκεκριμένο χώρο, και το κέρδος της κάθε επιχείρησης εξαρτάται από το πού βρίσκονται και οι υπόλοιπες. Ο χωρικός ανταγωνισμός μοιάζει αρκετά με τον μονοπωλιακό ανταγωνισμό, μια δομή της αγοράς στην οποία οι επιχειρήσεις πωλούν ελαφρώς διαφοροποιημένα προϊόντα σε ένα περιβάλλον ελεύθερης εισόδου. Αν και αυτό μοιάζει οξύμωρο (σαν να λέμε «γιγαντιαίο γαριδάκι»), οι λέξεις είναι αποκαλυπτικές. Κάθε επιχείρηση έχει το μονοπώλιο του διαφορετικού προϊόντος της, αλλά η απεριόριστη είσοδος οδηγεί σε σκληρό ανταγωνισμό για την προσέλκυση των πελατών που μπορούν εύκολα να επιλέξουν το ένα ή το άλλο προϊόν. Με τον χωρικό ανταγωνισμό, κάθε επιχείρηση έχει το τοπικό μονοπώλιο της περιοχής που βρίσκεται ακριβώς γύρω από την εγκατάστασή της, αλλά η απεριόριστη είσοδος οδηγεί σε έντονο ανταγωνισμό. Οι επιχειρήσεις εξακολουθούν να εισέρχονται στην αγορά μέχρι να μηδενιστούν τα οικονομικά κέρδη.

Και μετά;

Αυτό το εισαγωγικό κεφάλαιο θέτει τις βάσεις για την οικονομική ανάλυση των πόλεων που θα ακολουθήσει στη συνέχεια του βιβλίου. Ας δούμε, λοιπόν, μερικά από τα βασικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν στα επόμενα κεφάλαια:

- Γιατί υπάρχουν οι πόλεις;
- Οι πόλεις είναι πολύ μεγάλες ή πολύ μικρές;
- Τι προκαλεί την αστική οικονομική ανάπτυξη;
- Γιατί είναι διάχυτη η απασχόληση στις σύγχρονες πόλεις;
- Γιατί υπάρχει τέτοιος διαχωρισμός ως προς τη φυλή και το εισόδημα;
- Γιατί οι οικονομολόγοι εισηγούνται φόρο 7 σεντ ανά μίλι για την οδήγηση και περίπου 27 σεντ ανά μίλι για την οδήγηση σε δρόμους με μεγάλη κυκλοφοριακή συμφόρηση;
- Γιατί τόσο λίγοι άνθρωποι χρησιμοποιούν τα μέσα μαζικής μεταφοράς;